

ПАМ'ЯТНИК АНАТОЛІЮ КУЗНЕЦОВУ

Пам'ятник Анатолію Кузнецову — монумент Анатолію Кузнецову, авторові роману-документу "Бабин Яр", на перетині вулиць Петропавлівської і Кирилівської (колишня Фрунзе). Автор — скульптор Володимир Журавель. Скульптура зображує хлопчика в старому зношеному одязі, який читає наказ гітлерівських окупантів для єврейського населення Києва з'явитися в Бабиному Яру, де і сталися масові розстріли киян. Скульптурна композиція нагадує про документальну книгу Анатолія Кузнецова "Бабин Яр", в якій автор описує події тієї трагічної епохи. В ті часи Кузнецов був тринадцятирічним хлопчиком, і, таким чином, скульптуру можна вважати як пам'ятником самому авторові - очевидцеві страшних подій окупації, так і нагадуванням про Бабин Яр і його жертви.

Посилання:

<http://www.kby.kiev.ua/komitet/ua/reserve/art00119.html>

(Джерело: Комітет "Бабин Яр")

"Я ЙШОВ ПО КОЛІЯХ У БАБИН ЯР": ІСТОРІЯ ДИТИНИ, ЯКА ВИЖИЛА

29 вересня 1941 року 4-річний Цезар Кац за руку з нянею йшов вулицями Києва до Бабиного Яру. Він балансував на трамвайних коліях і просив няню купити йому святкову кульку. У малого був чудовий настрій. Безліч людей довкола нагадували йому святкові демонстрації, на які він нещодавно ходив з татом. Незабаром у Бабиному Яру загинуть десятки тисяч євреїв. Серед них будуть його родичі і тато. Маленький Цезар Кац вижив того дня. Зараз його звали Василь Михайловський, йому 79 років. Він розповів ВВС свою історію. У мене було чотири мами, три прізвища, два батька і одна доля. Я народився у 1937 році у єврейській родині Кац. Мама померла після пологів. Ми з братом, який був на 6 років старший за мене, осиротіли. Тато взяв нам няню, дуже хорошу жінку Надію Фоміну. Він працював у маленькій кав'ярні на Хрещатику, а під час війни займався евакуацією штабу округу. Всю нашу родину – бабусю, дітей і няню тато посадив у потяг, щоб евакуюватися. Потяг застряг під Києвом, пропускаючи ешелони з обладнаннями з заводів. Стояв тиждень. У нас закінчилися харчі. Бабуся відправила няню у наш київський дім за їжею. Коли няня повернулася, потяга вже не було. Так ми з нянею залишились у Києві самі і повернулися додому. Мій тато під Києвом потрапив у оточення, а потім опинився у концтаборі у місті. Ну, як там говорили, комуністи і євреї - крок вперед. Його товариш затримав, так він unikнув смерті. Але потім його з якоюсь колоною переводили у інший табір і по дорозі тих, хто йшов погано, стріляли. У тата не влучили, але він впав. Колона пішла далі, а він піднявся і побіг додому. Ми жили поблизу Майдану, на вулиці Костьольній. Тато прибіг додому і побачив нас. Він лише встиг поїсти і переодягнутися, й тут стук у двері – на порозі два поліція. Двірничка побачила, як тато заходив у двір і покликкала поліцаїв. Він хотів тікати через чорний хід, але більше ми його не бачили. Двірничка повернулася і сказала няні: "Жиденя зранку відведи у Бабин Яр". Наша няня була неграмотна. Вона не знала, що таке той Бабин Яр, чому мене треба туди відвести. Зібрала зранку речі, щось поїсти, й ми з нею вирушили. На Хрещатику людей було багато. Я попросив купити мені прапорців і кульку. Коли були свята, ми йшли з татом на демонстрацію, він купляв нам іграшки. Звісно, тут було не до кульок. У мене був гарний настрій, я балансував на коліях. Так і йшли. А настрій у людей поступово погіршувався. Жінки і діти плакали. Дійшли неподалік до Лук'янівського ринку, там вже вздовж дороги стояли поліцаї і гестапівці з собаками. Так ми дійшли до першого кола оточення перед Бабиним Яром. Там стояли протитанкові загородження, зроблені з колій, "їжаки". Вулиця була перекрита. Між цими загородженнями був невеликий прохід. Німці не розраховували, що буде стільки людей. Люди збиралися цілими дворами, вантажили речі. А чому? Бо німці пустили такий слух, що євреїв будуть відправляти у інше безпечне місце. У місті вивісили оголошення, що всі жида мають зібратися на перехресті Дегтярівської і Мельникова, а хто не прийде, розстріляють. Лишатися вдома не можна було, всі дороги навколо Києва були перекриті, от всі і йшли. Ми зустріли нашу молочницю, і вона попередила няню: "Куди ти йдеш з єврейською дитиною, ти ж загинеш разом з ним. Дістань свій паспорт". На першій лінії оточення між цими протитанковими загородженнями був маленький прохід, позаду собаки кидаються на людей, на нас теж кинувся собака і забрав нашу торбинку з їжею. Я розридався. Навколо людей били прикладами, підганяли. Ми з нянею впали прямо на це загородження. Розбилися в кров, у мене досі залишився шрам на все життя. Люди йшли через нас, наступали на нас. Напевне, в цей момент у когось з цього оточення серце тьохнуло – мене підняли з землі за комір, у няні у руці був паспорт, побачили, що вона українка й виштовхали нас з оточення. Ми вийшли, сховалися у підворотті. Я вже перестав говорити. Мову відняло. І це було надовго. Два тижні ми з нянею нею ходили по місту. Ночували у руїнах, заходили до знайомих, просили

їсти. Хтось давав хліба трохи, хтось картоплі. Якось моїй няні сказали: "Що ти ходиш з єврейським дітям, його ж вб'ють і тебе вб'ють". Вона вирішила віддати мене у притулок для бездомних дітей, що був на Печерську, на вулиці Предславинській. Написала у записці "Вася Фомін", поклала її у мою кишеню і залишила мене перед будинком. Мене побачив двірник і повів всередину. Так я зустрівся з лікарем Ніною Микитівною Гудковою, яка вже опікувалася 70 сиротами. Вона відразу зрозуміла, що я єврейське дитя, у мене були такі кучері. Мене обстригли. Кілька місяців я не розмовляв. Під час війни я залишився сиротою. Сирота - це ж людина з відірваним шматком серця, душі. Ніхто мене не доглядав, не захищав. У притулку постачання не було, дітки 1-1,5 роки помирали від голоду. Ми, трохи старші, якось вижили. Люди з навколишніх будинків приносили якусь їжу, але цього не вистачало. Поруч з цим притулком була бійня, де заготовляли м'ясо. От робітники з бійні приносили нам відро крові і якісь субпродукти на дні відра. Старші діти ходили на сміттєзвалище до театрального ресторану, збирали залишки їжі. Так ми вижили. У притулку було ще кілька єврейських дітей. Коли наближалась якась облава, Ніна Микитівна ховала нас під сходи, ми там як мишенята сиділи. Розуміли, що небезпека. Після звільнення Києва я потрапив у інший дитбудинок. Там вже дітей знаходили, забирали. У палаті я залишився один. Плакав, переживав, запитував няню, чому ж по мене ніхто не приходив. Няня з дитбудинку мені каже: "Відстань, завтра по тебе хтось прийде". На наступний день, я підглядав у кабінет Ніни Микитівни і побачив жінку і чоловіка з великою бородою. Я кинувся до них, вчепився чоловіку в бороду і почав кричати: "Мамусю, татусю, це ж я, ваш син, заберіть мене". Вони хотіли взяти дівчинку, але розчулилися, я так до них кинувся. Так я став Василем Михайловським. Спочатку я був Цезар Кац, з таким ім'ям я народився. Потім став Васею Фоміним, а зараз я - Василь Михайловський. Це були чудові люди, мої нові батьки Василь і Берта Михайловські. Мені пощастило, про мене піклувалися. Але і у них була не така проста історія. Це був лікар з родини священника, його дружина теж була єврейка. Він всю війну переховував її і свою тещу від фашистів - закутував і клав у морг, у тифозне відділення лікарні, по селах. Так вони вижили. У 1937 році розстріляли трьох його братів. Його, як сина священника, теж хотіли репресувати. Він працював у маленьких лікарнях по селах, постійно переводився, щоб не встигли на нього "накопати" багато. Про Бабин Яр не згадував дуже довго. Цей момент, коли ми впали перед Бабиним Яром, може, там навіть був струс мозку. Я не міг говорити, довго нічого не пам'ятав про це. Всю історію мого порятунку і поневірянь у Києві мені згодом розказали няня і мої родичі. Вони знайшли мене, приїздили у Київ провідувати. Свого старшого брата я вперше побачив у 22 роки. Він розказав історію моєї родини. А ще, напевно, з Бабиного Яру у мене залишився великий страх перед полоненими. Як тільки я бачив, як їх під конвоєм виводили на вулицю, весь тремтів і кидався тату на руки. ...Я згадую тих людей, хто загинув там, у Бабиному Яру, свого тата, своїх родичів. Це дуже важко, це гіркота і біль...

(Джерело: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/09/160927_babyn_yar_survivor_dk)

СЕМАНТИЧНА КАРТА - ОПИС МЕТОДУ

Посилання:

<https://naurok.com.ua/semantichna-karta-semantic-map-ponyattya-golokost-53300.html>

(Джерело: За посиланням)

РОЗДІЛ "ДІТИ БАБИНОГО ЯРУ"

Посилання:

<http://memory.kby.kiev.ua/main.html#ua:0,childrens,1,0,0:node1,-58>

(Джерело: Віртуальна виставка "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії")

ІНСТАЛЯЦІЯ "ПОКИНУТА КІМНАТА"

Посилання:

<http://memory.kby.kiev.ua/main.html#ua:P,pan,0,0,0:node5,-33>

(Джерело: Віртуальна виставка "Бабин Яр: пам'ять на тлі історії")